

CHANNING „TÖKÉLETES ÉLETE.“

Sokan vannak a hivatalosak, de kevesen a választottak, kiknek Isten lelke mérték felett adatik. A vallásos genius, bár természeténél fogva, bizonyos mértékben, minden ember vallásos, a legritkább s épen azért a legcsodálatosabb jelenség. A múzsa istennője még könnyebben érintheti ihlettel az ajkakat, s nemünk a költészet terén aránylag sok fényes és dicső nevet tud felmutatni. S a művészet más ágai: a festészet és szobrászat történelme hosszú sorát tünteti fel ama teremő szellemeknek, kik az örök szépet halhatatlan alakokban testesítették meg. A tudomány sok felfedezővel dicsekedik, mert inspiratioját nagy részben az érzéki világban elért eredményekből meríti. Ámde az örök láthatatlan erkölcsi tökély fénykörét megközelíteni, a kinek lényében a szent, szép, jó és igaz isteni sugarai a szellemi örök villágosság napjává egyesülnek, csakis azoknak adott, kiknek lelki szemei előtt megnyilatkozik az ég, és mennyei dicsőségével feltárul a szentek szente. A múltban is kiválólag csak egy nemzet birt a szentek szente fényességébe bepillantani, csak a héber nép látnokainak magasröptű profétálása emelkedett fel az Örök Egység eszméje fenséges magaslatáig és csak egy rendkívüli nagy lélekben tükröződtek vissza minden sugarai a végetlen tökéletességnek. A vallásos genius útja a legnehezebb. Míg a művészi szellemnek eszmei tekintetben a nagy egész valamely kis egészét, egy történeti csoportozatot, vagy a természet valamely szép táját kell felfogni, a vallási lángelmének a világot kell nagyszerűségeivel, fény- és árnyoldalaival átölelni, a nagy mindenség öszhangját titkaiba elmélyedve keresni, míg végre a világegyetem, középpontján az istenség éltető szellemével, mint örök, isteni műremek jelenik meg sovárgó szemei előtt. De ez még nem minden. Nemcsak a bámulatos külső világnak isteni művésztét, hanem lelkünk még bámulatosabb — mert kikutathatlanabb — világának örök szent eszményét kell föllengő szárnyalásaival fölélni, az erkölcsi jóságot és szeretetet lelkének isteni aspiratiojával megtalálni. Meg kell ittasulni az istenségtől, miként Novalisnak és betelni a világszellem nagysága, hatalma, tökéletessége, szent céljai és csodálatos működése élő érzetével. Oh mily magaslat ez! és a léleknek minő nagy arányai kívántatnak, hogy oda fölszálhasson. Csak is, a kinek lelkében az értelmi és erkölcsi, az igaz, szép, jó és nemes a legbámulatosabban egyesülnek, és nagy arányokban kifejlődve vannak, csakis a kinél az összes érzelmi és szellemi

erők egy csodálatos hármóniát alkotva öszhangzatosan működnek, tud e magaslatra felemelkedni, csak az ily lélek tudja Istennek lényét és teremtett világa nagy öszhangját magába befogadni s Isten működését a világban és az emberiség életében mindenütt látni, megismerni és érezni.

Ah! de mily kevés szellemnéljelentkeznek eme nagy arányok teljességben! Kevésnek adja az Isten a rendes mérték fellett az ő lelkét s Channing e kevesek közé tartozott. Ő valóságos genius volt, a szó legvalódibb értelmében, Istentől ihletett férfiú. S nem tulzó bámulat, hanem teljesen kiérdemelt czim, ha őt a 19-ik száz egyik legnagyobb profétájának nevezük. Bunsen a nagyhirű német tudós és író az ő európai befolyásáról szólva így nyilatkozik róla: „Channing befolyása az európai continensre nagyobb, mint bármely szerzőé a jelenben vagy a múltban és hogy ha ő nem az Isten jelenvalóságának profétája az emberiségben, más illyent senkit sem ismerek. Renan, az ismert francia író is születésének százas évfordulati ünnepélye alkalmából a Londonban összegyűlt unitárius és más szabadelvű keresztények meetingjéhez intézett levelében azt mondja: „Channing valódi proféta volt.” Önöknek okuk van megünnepelni a 19-ik száz eme szentjét, a ki nagyobb mindazok közt, a kiket Róma valaha kanonizált.

Channing profétai lelkülete két fővonásban fejezhető ki: az Istenség élénk érzetében és az emberiség iránti mély tiszteletben, s gondolatainak, melyeket a világ és az örökkévaló szemléletéből s az evangeliumokból merített, összessége: „erkölcsi tökély alkotja az Isten lényegét és erkölcsi tökély a végcél az emberre nézve.”

E nagy alapgondolatnak illusztrációi összes művei, melyeknek egyik sorozata épen a napokban magyar nyelven sajtó alól kikerülő „Tökéletes Élet,” melyet az alábbiakban kívánunk ismertetni.

A „Tökéletes Élet”-ben az első értekezés az ebben levő vallásos elvet tárgyalja. A vallás csirái saját természetünkben vannak. Az elv, melyből a vallás származik, az emberi természetben levő ama vágy, mely szerint egy magánál tökéletesebb lényvel viszonyba kíván lépni. A vallás az ember természetére tartozik. Ennek bebizonyítására Ch. először a józan ész t veszi vizsgálat alá. A józan ész őseredeti, legmélyebb és legtisztább eszméi azok, melyek Istenhez vezetnek. Lelkünk egy más tehetségében, a lelkiismeretben, szintén természetes tényezőjét találjuk a vallásnak. A lelkiismeret szózata az istenség szava mi bennünk. A lelkiismeret a vallás hirnöke. Érzéseinket vizsgálva még tisztábban látjuk, hogy természetünk a vallásra van formálva. A gyermeki szeretet, a szülői jóság iránti hálás érzés az emberi szívnek legelső érzelmei. Ez a vallásnak is csirája és alapelve. A vallás

a mi mennyei atyánk iránt keblünkben felébredő gyermeki szeretet. S miután Ch. az emberi természet mindeme tehetségeiben a vallás csiráit fedezi fel, a bennünk levő vallásos elv mivelésére buzdít, mi ama tehetségeinknek fejlesztése által történik.

A második beszédben Ch. a vallásos elv tárgyára: „Istenre tér át, kijelentve a világegyetemben és az emberiségben.” Isten állandólag körülvesz minket oktatásaival. Az ő bölcsessége mindenütt jelenvaló. S bölcseségének két nagy tanítója: a külső világegyetem és a gondolkozó erkölcsi lények világa. A bölcsesség vagyis az erkölcsi és vallási igazság szava szól hozzánk a világegyetemből. A természet mindenütt rámutat szerzőjének végtelenségére. A természet egy nagy egész, melyben a legkisebb tárgy is hat minden tárgyra és rá is hat mindenik. A világegyetem öszhangzatos mű, mely egy végetlen hatalom, értelem, tisztaság, boldogság és szeretet jelképe. Az isteni bölcsesség szava még inkább nyilatkozik a szellemi világban. Az emberi természetben egy igazán isteni elem van, mely méltó minden tiszteletre s a végetlen, mely a külső világegyetemben tükröződik, még sokkal fényesebben rajzolódik le a belső szellemi világban. Az ember legnemesebb tehetségeivel az isteniről tesz bizonyosságot az emberben.

Megtalálva Ch. az emberben a vallásos alapot és annak tárgyát a világban és az emberi szellemben kijelentve, következő két beszédében az Isten egyetemes tulajdonságairól alkotott szemléleteit terjeszti elé.

— „A közös Atya” című beszédében Istent úgy tünteti fel, mint a ki nemcsak a zsidóknak, hanem a pogányoknak is Istene. El kell ismerünk ez igazságot, ugymond, mert az Isten a pogányok szívébe is törvényt írt; továbbá, mert a pogány korszakokban is az emberi természet bámulatos eléhaladást tett. A görög népnek Isten a szépség kijelentését adta. A zsidó nép kiválasztottsága csak arra szolgált, hogy az egyetlen Isten tiszteletét fentartsák és az egész világ számára előkészítsék. Ábrahám azért hivatott ki, hogy az ő magvában a földnek minden családjai megáldassanak. Mózes a Jézus előhírnöke volt. Az Isten egyetemességét tanítja a természet és az emberi élet is. Isten nemcsak a gazdagoknak, hanem a szegényeknek is Atyja, nemcsak a jóknak, hanem a roszaknak is Istene, kiknek megtérésükön örvendez. Ő a közös Atya.

„Az Atya szeretete az emberek iránt.” Az Atya szeretete egyetemes. De az Isten az egyetemes iránt való szeretetében nem felejtkezik el az egyesekről sem. Semmi következetlenség sincs abban, hogy az Isten részletes és egyetemes gondviselésében egyszerre higgyünk. Az egyén az élő egésznek egy élő része s az egész a részek gondozása által tartatik fenn és tökélyesül. Milliók lé-

nyeges érdekei minden egyes érdekeivel közösek. Hogy az Istennek az egyesekre gondja van, e tannak megmérhetlen fontossága van az emberi életre. A ki érti, hiszi és érzi, hogy ő, mint egyén, a végetlen teremtő folytonos figyelmének tárgya és hogy a legfőbb lény személyes érdeklődéssel viseltetik nemcsak jelen boldogsága, hanem állandó tökéletesülése iránt is: a gondolatok és megihletődés magasabb honába emelkedett. Az embernek azért kötelessége az élő Istennel való lényeges viszonyának maradandó öntudatára törekedni, eltávolítván, minden rosszat és erkölcstelent, mi ezt a viszonyt zavarná.

Mig az előbbi beszédben Ch. az Istennek az emberekhez leszállását, a következőben „Az élő Istenben való bizalom”-ban az embernek Istenhez való felemelkedését tanítja. A bizalom lényeges része az emberi természetnek. Bizalommal kezdünk az éléhez, ragaszkodunk szülőinkhez s zsenge korunk vezetőihez. Eléhaladott korunkban is bizalom nélkül nem élhetünk. Arra születünk, hogy másokban bizzunk. De gyakran történik, hogy megcsalattunk s a bizalomnak addig nincs teljes nyugalma, míg meg nem találta a tökéletes lényt. A vallásos bizalom Istennek az egyes személyek iránt való atyai szeretetén nyugszik. Azonban nem azért kell Istenben bizzunk, hogy ő megadja számunkra mindazokat a javakat, melyeket szabad tetszésünk szerint kívánunk, hanem mert ő természetünk tökéletesülését óhajtja és hogy e nagy cél elérésére oly utakat és módokat nyujt, melyek az ő mindentudósága és az ember erkölcsi szabadságával teljes összhangban állanak.

„Az élet Isten adománya” czimű értekezésben Istentől való függésünket világítja meg. Életünk sikereit bizonyos értelemben magunknak köszönhetjük, de másfelől nem tagadhatjuk, hogy sikereink a mi hatásunkon egészen kívül eső befolyástól függnék s függésünket épen legnagyobb győzelmünk pillanatában kell hogy elismerjük. E függésünket érezzük az egészség tekintetében, a világi javak szerzésében. Fügünk Istentől az értelemért, s erkölcsi és vallásos tehetségeinkért is, mert hogy jellemünk és magunk viselete felett hatalmunk van, az természetünknek és lelkünk alkotásának kifolyása s e függésünket Istentől abban az arányban érezzük, a melyben a vallás szellemi voltát felfogjuk.

„Az élet valódi célja.” A cél, melyre valamely lény teremtett, szükségképen ennek természete határozza meg. Az emberi természet oly tehetségekben nyilvánul, melyek azt mutatják, hogy az embernek a testi létezésnél magasabb célja van. Az emberi szellem oly értelmi erőt fejt ki, mely annyira határtalan és terjedő, mint maga a mindenség. Valódi elhivatását szelleminek nevezhetjük, mely teljesen különbözik az állatitól. Az embernek főleg szellemi természete van. S a testi jóllétért fáradozása, az anyag tanulmányozása közben is szellemi javakat keres. A szellemi az örökkévaló, s létezésünk célja ebben határozódik.

A következő beszéd a „vallás tökéletesítő erejét” tünteti fel. Egy értelmi és erkölcsi lénynek legfőbb java természetének tökéletesítése. A vallás erre különösen alkalmas, mert a lelkiismeretnek végetlen nagy értéket kölcsönöz, az erkölcsi javulás és a jellem emelésének hatalmas rugója. A vallás az értelmi erőkre is hat. Az értelmet megihleti, kedvez a lélek egyenességének, őszinte magatartásának, hogy a világosságot, bárhonnan jöjjön, befogadja. S végül az értelmet a legmagasabb rendű igazságokra s így égi boldogságra vezérli. A vallás arra hív, hogy legyünk tökéletesek, mint a mi mennyei Atyánk tökéletes.

A hátralevő értekezésekben Ch. a kereszténységgel és alapítójával foglalkozik.

„Jézus Krisztus a mi testvérünk, barátunk és szabadítónk.” E beszédben Jézus ember voltáról való nézeteit fejti ki. Jézus születésénél fogva valóban emberi lény. Azon kell örvidenünk, hogy ő született, a mi vérünk-ből való vér volt, s nem valamely eleve létezett dicsőségben jelent meg. Ha mint természetfeletti lény jött volna az emberekhez, nem kelthetett volna maga iránt bizalmat, rokonszenvet, de így az emberek mint testvérüket, barátjukat és szabadítójukat fogadták. Azon is kell örvidenünk, hogy Jézus alázatos sorsban született, mert a szenvedések fejtették ki szellemének és jellemének nagyságát, melyek által az emberiség szabadítója. Jézus szabadító műve: az ember szellemének fölszabadítása.

„A keresztény vallás lényege.” Mi a kereszténység? Mi annak lényege? Az egy nagy elvben keresendő és ez: hogy az Istennek határtalan szeretetével célja az emberi lélek tökéletesítése. S így az új szövetség a boldog Isten dicsőséges evangéliuma. Abból azt tanuljuk, hogy Isten az emberi lélek iránt kimondhatlan érdekléssel és szeretettel viseltetik, s annak erkölcsi tökéletesedését kívánja, mire nézve az abban foglalt tanítások a leghatalmasabb eszközök.

„A kereszténység célja a tökéletes élet.” E beszédben még részletesebben találjuk kifejtve azt a nagy elvet, hogy a keresztény vallás célja az ember tökéletesítése. A kereszténység kitünőleg arra tanít, hogy az Isten akaratját nem elég ismerni, hanem követni is kell. Az Isten akaratjának követése a kereszténység kezdete és célja. Némelyek a kereszténységben a Jézus Krisztusban való hitre helyezik a főszólyt. De mi természetünk tökéletesítését csak úgy mivelhetjük, ha gyakorlatilag hiszünk a Jézusban, azaz hogyha engedelmeskedünk Isten akaratjának, mint ő engedelmeskedett s megközelíteni igyekszünk az ő élete és jelleme tökéletességét.

„Az egyetemes egyház” című beszéd zárja be a „Tökéletes Élet” sorozatát. A keresztények, a mennyiben ugyanazon szellem lelkesíti, egy testet alkotnak. Jézus Krisztus,

tus a fő és a keresztények az ő teste, élő tagjai egymásnak. Jézus a pásztor, a keresztények a nyáj. Így a keresztény vallás kitűnőleg társadalmi vallás s annak követői egy szellemi társaságot alkotnak az egész földön keresztül. De az egyetemes egyház emez egysége nemcsak a földre terjed ki, hanem a boldog túlvilág lakóira is. Az elköltözöttek szellemi összeköttetésben vannak a földön élőkkel. A halál a szellemi társaságot nem bonthatja meg. Az égi keresztények, kik a földön barátaikért és testvéreikért imádkoztak, miért ne emlékezhetnének róluk és miért ne imádkozhatnának értük a mennyei honban is. Ez az ő összeköttetésük. A földiek pedig emlékezet és remény által járulnak az egységhez. Emlékeznek a megdicsőült szentek életére és jellemére s reménnyel tekintenek az ő társaságukra a boldog jövő életben. Mily dicső az egyetemes egyház így szemlélve! Magában foglalja a tökéletes lelkeket az Isten trónja körül, a szenteket az égben és az Atyának gyermekeit e földön.

Halvány kivonata ez ama mély vallási igazságoknak, melyeket a „Tökéletes Élet“ lapjai áradozó bőségben tárnak föl, ama magasztos gondolatoknak és széleskörű érzelmeknek, melyek egy nagy lélek isteni ihletségének mélységes nyilatkozatai. A világ legnagyobb prófétájának, utólérhetlen vallásos geniusának szelleme, 19 évszáz lefolyása alatt, alig nyert hűbb igazolást, mint Channing tiszta szemlélődéseiben. A mi a régi kornak a kegyes Augustinus, a francziáknak Fénelon, a németeknek Schleiermacher, az a ritka tünemény Channing az új világ egén. S szemlélődéseinek az emberiség fölemelésére, az egyén fölszabeditására irányult közetlen alkalmazása mintegy evangéliummá teszi iratait, melyek értéke az ember nemesítését illetőleg az idővel csak növekedni fog. Egyik angol ismeretűje azt mondja: hogy az U j s z ö v e t s é g után minden iratok közt a Channing iratai azok, melyek az emberi nem lelki tökéletesedésére a legnagyobb befolyást gyakorolhatják. S „A Tökéletes Élet“ czimű művének épen különös értéket kölcsönöz az, hogy e könyvben a szerzőnek élete van bemutatva. Az Channing maga. S így a tökéletes élet az ő leg szebb műve. Meg kell azonban záradékul jegyeznünk, hogy e mű szépségeit felületes olvasás nem tünteti fel. A mily mély és örök igazságokat fejteget, épen annyira kell a soraiba, szellemébe bemélyednünk és minél inkább bemélyedünk, annál több szellemi kincsnek jutunk birtokába, s annál inkább fogjuk látni és csodálni Channing nagyságát.

PÉTERFI DÉNES.